

Buda dűlő- és hegynevei.

Aki Buda környékén kirándulást tesz, méltán csodálkozhatik azon, hogy a dűlők, hegyek s egyéb terepalakulatok milyen jó és nagyhangzú magyar nevet viselnek, holott Buda és környéke a török hódoltság óta minden inkább, mint magyar. Régi újságok és folyóiratok sok minden érdekes tudnivalót rejtenek. Gy bukkantam rá az *Életképek* című folyóiratban (1847. II. 18, 52) arra az érdekes közleményre, amelyben el van mondva, hogy 1847-ben Buda hazafias polgársága elhatározta, hogy a város területének dűlőit és hegyeit mind magyar névvel jelöli meg. Ebben az ügyben Döbrentei Gáborhoz, a M. T. Akadémia tagjához fordultak, aki történelmi jegyzetei alapján állította össze a nevek lajstromát. Igen valószínű, hogy voltaképp ő indította meg e névmagyarosítás egész folyamatát. A neveket „Buda sz. kir. fővárosa 1847. évi június 11-dik napján tartott közgyűlése” elfogadta, június 19-én pedig „Nemzeti ünnep” keretében megtörtént a keresztelés; a neveket a Tündérhegy ormán felolvasták és megmagyarozták az egybegyűlt közönségnek; ezt díszlakoma, zene s egyéb mulatság követte. (*Életképek*. 1847. I. 717, 844).

Az említett folyóiratban mind ennek részletes leírását találjuk; de legfontosabb, különösen Budapest földrajzának megíróira az új nevek felsorolása, a régi nevekkal s az új nevek *részletes magyarozatával* együtt. E névsorból az tűnik ki, hogy teljesen új csak egynéhány van s akkor is az új névnek bizonyos történelmi alapja vagy vonatkozása van; egy részük történetileg kimutatható régi nevek felújítása; a többi az 1847. előtti német nevek fordítása és átalakítása (némelyike még ma is él), nagyon értékes az, hogy minden név mellett megvan a történelmi források pontos idézete Bizonyára érdekes e névsor új közlése, az előző német vagy magyar névvel együtt (a magyarozatok, minthogy igen terjedelmesek, ezúttal elmaradnak).

1. *Rézmál* (előbb Kálvária és Kőbánya). 2. *Szemlőhegy* (előbb Józsefhegy). 3. *Vérhalom* (el. Ferenchegy). 4. *Mátyáshegy* (előbb is). 5. *Árpádorma* (el. Geissberg). 6. *Törökvész* (el. Rochusberg, Fruchtbare Ried és Ochsen-Ried). 7. *Pasarét* (el. Disznórét és Zsirdomb). 8. *Nyék* (el. Leopoldfeld, Teufelsgraben, Huthweide, Schwarzköpf, Hafnerbergl és Thiergarten). 9. *Kuruczles* (el. Maxen-graben és Kreutzenwinkel). 10. *Bátori-hegy* (Bátori László pálos szerzetes tiszteletére; el. Lindenberg). 11. *Bátoralja* (el. névtelen). 12. *Ferenczhalma* (el. Franzenshöhe). 13. *Viradó* (el. névtelen). 14. *Pozsonyihegy* (el. Joannesberg). 15. *Vajdabércz* (el. névtelen, Vajda Péter tiszteletére). 16. *Virányos* (el. névtelen). 17. *Mátyáscsurgó* (el. Saukopf, ma Disznófő). 18. *Tündérhegy* (el. am Himmel). 19. *Hunyádorom* (el. névtelen). 20. *Istenhegy* (el. Svábhegy). 21. *Hajnalos* (el. névtelen). 22. *Táboros* (el. Rothe Lache). 23. *Vezérhalom* (el. Raitzenköpf). 24. *Bélatút* (el. Bründl v. Königsbrunn). 25. *Nádorkút* (el. Doctorbründl). 26. *Svábhegy* (el. Kleiner Schwabenberg). 27. *Németvölgy* (előbb is). 28. *Sasad* (el. Burgerberg és Strasse). 29. *Sashegy* (el. Adlerberg). 30. *Kelenföld* (el. Donaulinie). 31. *Kelenbércz* (el. Blocksberg). 32. *Előmál* (el. Weisser Sandberg). 33. *Csilebércz* (el. Kukukberg és Dreihotter). 34. *Dobogó* (el. Galgenberg). 35. *Örsöd* (el. Breiter Morast és Tabaner Huthweide). 36. *Kőerberek* (el. Kammerwald). 37. *Petneházi réte* (el. Sommenwirthswiese). 38. *Szép völgy* (el. Schönthal). 39. *Csatárka* (előbb is). 40. *Zöldmál* (el. Grüngraben). 41. *Pál-völgy* (el. Paulithal). 42. *Kút-völgy* (el. Brunnthal). 43. *Farkasvölgy* (el. Wolfthal). 44. *Farkasrét* (el. Wolfwiesen). 45. *Mártonhegy* (el. Martinberg). 46. *Orbánhegy* (el. Urbanihegy). 47. *Naphegy* (el. Sonnenberg). 48. *Vigádomb*

(el. Lusthügel). 49. *Gazdagrét* (el. Reiche Ried). 50. *Hosszúrét* (el. Lange Ried). 51. *Madárhegy* (el. Staarentanz). 52. *Határrét* (el. Letzte Ried). 53. *Spanyolrét* (el. Spaniolwiese). 54. *Péterhegy* (el. Petersberg). 55. *Órmező* (el. Feldhut). 56. *Istenkút* (el. Strassbrunnen). 57. *Meződomb* (el. Wieseberg).

Látnivaló, hogy bár egynéhány név nem gyökeresedett meg, néhány eltolódott, nagyjában az egész névadás máig fennmaradt. Budapest földrajzi kalauzában, kiránduló könyvében e nevek magyarázatának nem szabadna hiányoznia, hogy a fővárosunkban amúgy is gyenge történeti érzéket erősítse.

Ezzel kapcsolatban említtem még, hogy a *Zugliget*-et a disznófőből csorgó forrás után eredetileg *Sauwinkel*-nek nevezték; a Biedermayer széplélek egy hang elhagyásával a költőibb *'Auwinkel* csinálták belőle. Ez 1833-ban szórul-szóra lefordították *Ligetzug*-nak, Döbrentei pedig 1836-ban a Balaton-melléki *Szigliget* mintájára *Zugliget*-re változtatta. (vö. Magyar Nyelv. 9 : 455; Szily: Nyelvújítási Szótár.)

Tolnai Vilmos.

Politikai-földrajzi kutató-intézet..

Az 1918. évi nagy összeomlás okai egyrészt a gazdasági háború lekiéscinylése, az elégtelen felkészültség arra, másrészt kétségtelenül a politikai földrajzi ismereteink hiányossága.

Igen érdekes fejtegetéseket olvashatunk erről a kérdésről a Geogr. Zeitschrift 1920. évi 3-ik füzetében. A cikk szerzője, Dix Arthur, a legtágabb értelmezésben politikai földrajzba kívánja foglalni a liziológiai országismertetést és a néplélektant. Ezeknek az ismereteknek a terjesztése manapság kiváltképpen fontos, hiszen az elnyomott népeknek saját kezükben van politikai jövőjük. Ezért igen kívánatos volna, hogy az a szomorú állapot megszűnjék, melyben a politikai földrajz és a néplélektan, melyeket a legtöbb egyetemén még ma sem adnak elő, tengődik.

Rámutat a fizikai, vegytani és egyéb kutatóintézeteknek a háborúban elért megbecsülhetetlen eredményeire. Kétségtelennek tartja, hogy egy politikai földrajzi kutatóintézet szükség esetén ugyanily gyakorlati haszonnal járna. Tüstént elkészítette az intézet szervezetének a tervét is :

Politikai-földrajzi kutató-intézet.

I. Földrajzi rész.

1. A településlehetőségek kutatása (fizikai földrajz, éghajlatlan).
2. A gazdasági lehetőségek kutatása (növény- és állatföldrajz, az ásványok és kőzetek földrajzi elterjedése).
3. A közlekedési lehetőségek kutatása (szárazföldi, vízi és légi-közlekedés, áru- és személyforgalom, hírszolgálat).

II. Néprajzi rész.

1. Néplélektani kutatás. 2. Világtörténelmi kutatás. 3. Társadalomtörténeti kutatás. 4. Művelődéstörténelmi kutatás.

III. Országismereti rész.

A mai államalkotó népek és a függő viszonyban élő nemzetiségek földrajzi, népi, társadalmi, művelődési, gazdasági és közlekedési tényleges viszonyaiknak és hatalmi törekvéseiknek tanulmányozása.

Dix ugyan az intézmény egyes részeit, sőt a különböző kutatási területek szerveit is intézet-eknek nevezi, azonban mindvégig csak föld-

rajzi kutatásokra gondol. Az egész földfelszint átfogó térszemlélet volna a végcél, mellyel különösen az annyira ügyefogyottnak bizonyult német diplomáciát szeretné megajándékozni.

Jellemző tünet mindenesetre, hogy csaknem ugyanegy időben a németek másik nagy földrajzi folyóiratában, a Petermann's Mitteilungenben Pohle Richard cikkezik az állami geográfus munkábaállításának szükségességéről (1921. I. füz.). Előtte nem a nagy külpolitikai kérdések megoldása lebeg. Tekintete a háboru okozta belső, főként gazdasági átalakulásokra irányul. Arról van szó, hogy a jövőben új, tökéletesebb gazdasági módszerekkel mindenképpen megakadályozzák a német nép teljes elszegényedését. Kétségtelenül a nemzetgazdászé és a statisztikusé a munka oroszlánrésze. Kiváló mezőgazdákra, erdészekre stb. van szükség. Új életteret kell teremteni a parlag helyén, új településeket teremteni. Csakhogy amint az utolsó félszázad hatalmas fejlődésében, a 30 milliós Németországnak helyét egészen más geográfiájú 60 milliós ország foglalta el, most is tér-viszonyok, térkérdések megváltoztatásáról van szó s a tanácsadók között első hely illeti a geográfust.

Az ember más eloszlására, átcsoportosításra van szükség. Az állam szolgálatába állított geográfusnak ezeket a mozgalmakat kell elsősorban térképre vetnie. Ebből a munkából lesz végül az ország atlaszgyűjteménye, mely a térviszonyokat mindenfelől megvilágítja. Az állami geográfus hivatalában futnának egybe a táj kutatás szálai is.

Pohle eme szerény tervezete és Dix nagy elgondolása között áll a Magyar Földrajzi Társaság 1918-ban, a bécsi katonai földrajzi intézet megszüntekor készített tervezetével (I. Földrajzi Közlem. 1919.). Pompásan mutatja a tervezetek egyidejűsége a gondolat időszerűségét. A földrajz tudományának valóban megdőbbentő scmmibevevése az a körülmény, hogy asztrofizikai, csillagászati, geofizikai, geodéziai, földrengési, meteorológiai, vízrajzi, földtani, egy egész sereg biológiai, néprajzi, statisztikai stb. intézetünk, muzeumunk stb. van már, csak éppen a földfelszín tényeinek kapcsolatait tanulmányozó földrajznak nem jutott semmiféle intézmény, melynek falai között csakis tudományának élhetne néhány tudós.